

ՀՏԴ 582.284

Մեկաբանություն

ԴԵՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՈՐՈՇ ԴԵԿՈՐԱՏԻՎ ԲՈՒՅՄԵՐԻ ԱԽՏԱՀԱՐՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆԿԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ

Գայանե ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

Բանալի բառեր- Դեկորատիվ բույսեր, կանաչապատում, ալրացող սնկեր, ժանգասնկեր, մոխրագույն փթում, վեգետացիա, դեղաբույսեր, տեր-բույս, մակաբույժ, ագրոտեխնիկական, կայուն տրոս::

Ключевые слова - декоративные растения, озеленение, мучнисторосяные грибы, ржавчинные грибы, серая гниль, вегетация, лекарственные растения, растения-хозяева, паразиты, сельскохозяйственный, устойчивые сорта.

Keywords - ornamental plants, incineration, powdery mildew, rusts, gray rot, vegetation, medicinal herbs, host plants, parasites, agricultural, resistant varieties.

Գ. Маргарян

Грибковые заболевания некоторых декоративных растений значимых в фармакологии

В ходе исследований, проведенных в Нагорном Карабахе /2014-2015гг./, выявилось более десятка значимых в фармакологии видов декоративных растений, зараженных грибковыми заболеваниями. В работе даются общие сведения пяти из них.

Описанные растения принадлежат к густолиственным семьям - семействам мальв, астр, розифиалок, имеющих декоративное и фармацевтическое значение.

Идентифицировано свыше двух десятков видов грибов, дается краткое описание 13-и из них. В статье содержится информация о химических агротехнических способах борьбы с ними и по получению устойчивых сортов.

G. Margaryan

Fungal Diseases of Some Ornamental Plants Important in Pharmacology

The research, conducted in Nagorno-Karabakh in 2014-2015, revealed more than a dozen important in pharmacology ornamental plants infected with fungal diseases. General data of five of them are given in the work.

The plants mentioned refer to leafy plants families, hollyhocks, asters, roses and violets, which possess ornamental and pharmaceutical value.

We have identified over two dozen species of fungi, the 13 of which are described briefly. This article contains information on the chemical and agrotechnical methods for dealing with them, and on the ways to obtain resistant sorts.

Լեռնային Ղարաբաղում /2014-2015թթ./ կատարված հետազոտությունների ընթացքում հայտնաբերվել է սնկային հիվանդություններով ախտահարված տասնյակից ավելի դեղագործական նշանակության դեկորատիվ բույսեր, որոնցից 5-ի վերաբերյալ տրվում է համընդգրկուն տեղեկություններ: Նկարագրված բույսերը պատկանում են թանձրատերևազգիներին, փիփերթազգիներին, աստղաձևազգիներին, վարդազգիներին և մանուշակազգիներին ընտանիքներին և ունեն գեղագարդիչ ու դեղագործական նշանակություն:

Իդենտիֆիկացվել են 2 տասնյակից ավելի սնկատեսակներ, որոնցից 13-ի վերաբերյալ տրվում է հակիրճ նկարագրություն: Հոդվածում հատկանշվում է պայքարի ագրոտեխնիկական և քիմիական միջոցառումների կիրառումը, ինչպես նաև կայուն տրոսների ստացումը:

Դեկորատիվ բույսերը տարբեր ընտանիքների մշակովի և վայրի բույսերի խումբ են: Աճեցվում են քաղաքների և այլ բնակավայրերի կանաչապատման, այգիների, պուրակների ձևավորման, հասարակական և բնակելի շենքերը գեղագարդելու համար: Աչքի են ընկնում ծաղիկների, տերևների, պտուղների բազմաբանություններ, գեղեցիկ ձևով ու տեսքով: Ըստ վեգետացիայի տևողության դեկորատիվ բույսերը լինում են միամյա, երկամյա և բազմամյա [2,7]:

ԼՂՀ-ում գեղագարդիչ նպատակով մշակում են դեղագործական նշանակություն ունեցող միամյա և բազմամյա բույսեր՝ ինչպիսիք են թանթենիկը, տուդտավարդը, մարգարտաձաղիկը, թափածաղիկը, մանուշակը, հիրիկը, վարդակակաչը, հալվեն, տարբեր տեսակի թփեր և ծառեր [2]:

Մեկային հիվանդություններով ախտահարվում են բույսերի արմատային համակարգը, ցողունները տերևները, ծաղիկները, պտուղները և սերմերը: Ինտենսիվ ախտահարվածության ժամանակ նվազում է բույսերի դեկորատիվ և դեղագործական նշանակությունը, քանի որ խախտվում է դրանց ֆիզիոլոգիական գործընթացները:

ծառայում տներնները, բողբոջները և ծաղկաթափերը: Հումքը հավաքում են ծաղկման շրջանում: Մարգարտածաղիկն ունի խորխաբեր, արյունարգել, միզամուղ, հակաբորբոքային և լեղամուղ հատկություններ [10]:

ԼՂՀ-ում մշակվող մարգարտածաղիկի վրա ամռան և աշնան ամիսներին /2009թ.,2015թ./ հայտնաբերվել է *Puccinia obscura* ժանգասունկը, որի ինտենսիվ ախտահարվածությունը հանգեցրել է բույսի վերգետնյա օրգանների դեֆորմացման՝ ծաղկակոթոնների և տերևների ձևախախտման ու դեկորատիվ նշանակության կորստի:

Puccinia obscura ժանգասունկը երկտեր է, սնկի սպերմագոնիալ և էցիդիալ փուլերը զարգանում են մարգարտածաղիկի վրա, ուրեղինիո և տելիոսպորները մեր ուսումնասիրության տարիներին ԼՂՀ-ում չեն հայտնաբերվել, սակայն ըստ Վ.Ի. Ուլյանիշևի դրանք զարգանում են փայլուկի (*Luzula multiflora*) վրա և հայտնաբերվել են նախկին ԼՂԽ-ի տարածքում [9]: Եվ տունկը, և տեր-բույսը /մարգարտածաղիկ/ ՀՀ միկոբիոտայում դեռևս չեն հայտնաբերվել [8]: Մեզ հայտնի աշխատություններում նշվում է, որ սնկի էցիդիալ փուլը հայտնաբերվել է միայն Վ.Գ. Տրանշելի կողմից 1939թ., իսկ մեր հանրապետությունում այն հաճախ հանդիպող տեսակ է:

Հայտնաբերվել է *Bellis perennis* L. տեսակի վրա Ստեփանակերտ քաղաքի պուրակներում /2009,2015թթ./: Վարակված բույսերի մոտ նվազել է դեկորատիվ և դեղագործական նշանակությունը: 2015թ. խոնավ բնակլիմայական պայմանները նպաստել են է *Puccinia obscura* սնկի տարածմանը և զարգացմանը:

Ընտանիք վարդագինեք-Rosaceae, Յեղ-Վարդենի-Rosa, տեսակ-Rosa sp.: Հայտնի են վայրի և մշակովի աճեցվող տասնյակից ավելի տեսակներ: Հիբրիդացման և արհեստական ընտրության շնորհիվ ստեղծվել են վարդենու բազմաթիվ պարտեզային ձևեր, որոնք լայնորեն աճեցվում են ԼՂՀ քաղաքների պուրակներում, պետական հիմնարկների և բնակիչների պարտեզներում: Սորտերի բազմազանության, առատ և երկարատև ծաղկման ու գույների հարստության շնորհիվ հատկանշական է վարդենիների գեղագարդիչ նշանակությունը:

Վարդենու ծաղիկը լավորակ հումք է գինու, լիկյորի, եթերայուղերի, զովացուցիչ ջրերի, մուրաբայի, թեյի, օշարակի, հացաբուլկեղենի, զեֆիրի արտադրությունում: Վարդի ծաղկաթերթերն ունեն քաղցր, կապոդ, զովացնող համ, պարունակում են եթերային յուղեր, տանին, B խմբի, C, E, K վիտամիններ և այլն: Կարմիր վարդի թերթիկներն օգտագործել են՝ լյարդի, իսկ սպիտակիներ՝ սրտի հիվանդությունների դեպքում: Հիպերտոնիայի եւ աթերոսկլերոզի դեպքում խորհուրդ է տրվում սպիտակ, ստամոքսաբորբի, ստամոքսի և 12-մատնյա աղիի խոցի դեպքում՝ կարմիր, սպիտակ կամ վարդագույն վարդը, դիզենտերիային օգնում են կարմիր թերթիկների թուրմերը:

Վարդի հոտն օգնում է գլխացավի դեպքում: Հյուրն օգնում է ատամի եւ ականջի ցավի, ինչպես նաև՝ բերանի խոցերի դեպքում: Վարդի եթերային յուղը կանխարգելում է երակների վարիկոզ լայնացումը: Վարդի յուղի բուրմունքը կիրառվում է որպես օժանդակ միջոց բրոնխիտի բուժման ժամանակ:

Վարդենու տեսակներն ախտահարվելով մի շարք սնկային հիվանդություններով՝ կորցնում են դեկորատիվ և դեղագործական նշանակությունը:

Հետազոտության տարիներին վարդենու վրա հայտնաբերվել է շուրջ ութ տեսակի սնկային հիվանդություն.

1. ***Sphaerotheca pannosa*** – ալրացող: Մնկի զարգացման համար բարենպաստ պայմաններ են համարվում խոնավությունը և լուսավորության պակասը: Ախտահարված բույսի տերևները պատվում են ալրանման ծածկով, ժամանակից շուտ դեղնում և թափվում են: Ինտենսիվ վարակի դեպքում հիվանդության օջախները տարածվում են, երբեմն ամբողջությամբ ծածկում չբացված կոկոնները: *Sphaerotheca pannosa* տունկը վեգետացիայի ժամանակ բազմամում է կոնիդիումներով:

2. ***Peronospora sparsa*** – կեղծ ալրացող: Ախտահարված թփուտների կոկոնների արտաքին տերևիկները գորշանում, սևանում են, դադարում են աճը և թափվում են: Մնկի իդենտիֆիկացման ժամանակ ուղեցուցային է այն, որ ախտահարված տերևները թափվում են ոչ թե ստորին այնուհետև վերին հերթականությամբ, այլ՝ հակառակը: Բարձր խոնավությունը և ցածր ջերմաստիճանը նշված սնկի զարգացման համար նպաստավոր պայմաններ են: Մնկի սպորները ձմեռում են հիվանդ բույսի մնացորդների վրա:

3. ***Phragmidium mucronatum***-Վարդենու ժանգասունկը զարգանում է խոնավ բնակլիմայական պայմանների առկայության դեպքում: Բույսի տերևների ստորին մակերեսներին առաջացնում է սպորների կուտակումներ, դեղնագույն, գորշ և դարչնագույն: Ինտենսիվ վարակի դեպքում բույսի տերևները դեղնում, վաղաժամ թափվում են, երբեմն նաև մահանում են չբացված կոկոնները: Սունկը

7. Тимофеева В.А., Болезни и вредители декоративных растений в насаждениях Беларуси, изд-во -Беларуская наука, -2014г., -185 с.
8. Тетеревникова - Бабаян Д.Н. Микофлора Армянской ССР. Ржавчинные грибы. – Ереван: изд-во ЕГУ. - 1977. - Т. 4. - 484 с.
9. Ульянищев В.И. Микофлора Азербайджана. – Баку. изд-во АН Азерб. ССР. - 1960. - Т. 3. - 252 с.
10. <http://www.med-practic.com/arm>
11. <https://hy.wikipedia.org>

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Գայանե Մարգարյան - կ.գ.թ., դոցենտ, ԱրՊՀ գիտքարտուղար, կենսաբանության ամբիոնի դասախոս

E mail` gayanegeorgevna1981@mail.ru

Հոդվածը տպագրվում է ԼՂՀ կառավարության կողմից ֆինանսավորվող, Արցախի Գիտական կենտրոնի հետ համատեղ իրականացվող <<ԼՂՀ-ում տարածված դեղաբույսերի սնկային հիվանդությունների ուսումնասիրությունը>> գիտական թեմայի շրջանակներում:

Հոդվածը տպագրության է ներառվում խմբագրական կոլեգիայի անդամ, կ.գ.դ., Վ.Տ.Հայրապետյանը: